

Saemien virre

En filmhandledning från Svenska Filminstitutet

Bild: Nordisk Film

Rek för år 7 - gymnasiet

Saemien virre lea akte åajvoehlaakan filme Elle-Marjan bijre gie nomadeskuvlem vaadtsa jïh sjæjsjali edt-ja sov saemien aerpiem hiejhtedh juktie svienske sjïdtedh. Daate aaj soptsestimme Sverjen skaamesjen kolonijaale histovrijen bijre, miss' akth gorreldihkie årrodh jïh årkoelisnie tjåadtjodh, stujmien bijre jïh eadtjohke årrodh, skaamoe jïh skåltoe. Daate damteles filme mestie almetjeh båasarieh jïh mij eevtjie vihkeles soptestal-lemidie dan individuelle jïh nasjonelle histovrijetjaelemen bijre.

Filme jñ learoesejesje

Saemien vñre buerie viehkie guktie maehdedh dejtie maadth-vierhtiej bñjre soptestalledh mejtie learoesejesje vuesehte. Learoesejesje jeahta skuvlen vuemsie lea ”meatan årrodh evtiedidh dej learohki maahtoeh guktie maehdedh ektievoetem, solidariteetem jñ dñedtem domtedh aaj almetji ávteste mah lihkemes dáehkien álkolen”. Gyhtjelassh identiteeten jñ ektievoeten bñjre vihkeles aaj gosse integrasjovne-jñ daaresjimmiegyhtjelasigujmie barka unnebeláhkoe dáehkiej sisnie.

Joe klaasedaltesinie 4-6 saemieh jñ jeatja nasjonelle unnebeláhkoe jñ unnebeláhkoej reaktah jarngesles aamhtese lea. Daesnie dah learohk edtjeh ”guarkoem áadtjodh jñ maahtoem dej sjñere reaktaj bñjre mah edtjeh dej nasjonelle unnebeláhkoej nupide vaarjelidh guktie dej gñelh jñ kultuvrh gorredidh jñ evtiedidh”.

Filmen deahpadimmie

Báeries nyjsene, Christina, vuestie tjabra mohte dam sov baerniem jñ aahkovem noerhtese dáerede altese gáetiedajvese gusnie dñhte sov onneáabpa edtja juvlelgidh. Gærhkoe lea onneáabpan saemien fuelhkijste jñ voelpijste díeves, gaajhkh leah gaptide gáarveldihkie jñ gie’ ákt juajka. Naakenh Christinese saemeste bene satne vaestede ij amma guarkah jñ sájhata varki destie vuelkedh. Altese baernie jis jeahta dah edtjeh ánnetje guhkebe desnie baetsedh. Christina dallah sjájsjali edtja hotelletjñehtjelem leejjedh jñ desnie aalka sov maanabealan bñjre ussjedidh.

Daelie dam luhkiegovhten báeries Christinem ráakebe, jallh Elle-Marja guktie sov nomme dillie lij. Elle-Marja jñ dan onneáabpa Njenna juhtieskuvlese seedtesovvijægan – dñhte obligatoriske internaateskuvle saemien maanide – jñ desnie vuaptan sjádda satne joekoen væjkele svienskegielen aamhtesisnie klaassetjñehtjelisnie, bene gosse vihth áarjelsaemien gñelem nuhtjie sov onneáabpine dle bysvoe. Akten iehkeden dle Elle-Marja bööresávva lohkehtæjjan stáapoem tjæangedh prñhtjegem jovkedh jñ desnie poesigærjam áadtje maam Edith Södergran lea tjæaleme. Elle-Marja gihtjeh guktie lohkehtæjjan sjñdtedh.

Naakenh biejjiej daan mænngan áajvaladtje-guessieh nomaadeskuvlese báetieh. Dah guessieh leah rasbiologiske instituhteste Uppsalesne jñ Elle-Marja madtjeles lea áadtjodh vadtesem dejtie guesside gietskienidh. Bene dan mænngan vesties fysiske gñehtjedimmie; njuenieh jñ gaalloeh mñetestieh, baenieh gñehtjedieh jñ dah maanah tjuerieh báadtsode tjáadtjodh kaameran uvte. Gosse naakenh baernieh dan mænngan Ella-Marjese ”lappdjável” gæljoehtieh dle máarahtávva jñ

báasarimmesne mij destie sjádda dah baernieh satnem deavese tjæbreh-tieh jñ altese bieljem nejpine tjuahta, nimhtie goh saemieh mieside mñerhkesjeh.

Akten iehkeden Elle-Marja healmam sueleden löönie sov lohkehtæjjehte jñ daanhtsoemasse mænna. Desnie Niklasem ráaka gie Uppsaleste báata jñ gosse dah buarastehtiejægan dle Elle-Marja jeahta sov nomme Christina. Dah lægan daanhtsoeminie jñ tjuaavlastalleminie mohte dallah díhte nomaadeskuvlen maarhmore vestieslaakan satnem destie geasa jñ rñjsine bysve. Ánnetje mænngan Elle-Marja lohkehtæj-jam gihtjie jis maahta tjæatsegem sutnjan öörnedh mij jeahta satne maahta jollebe ööhpehtimmiem vaeltedh. Bene lohkehtæjja ij stjñth dam darjodh, jeahta Elle-Marjan almetjeh eah leah sjñehtesles lohkemasse jñ dah tjuerieh ”daebpene noerhtene” jieledh juktie eah ”gaarvenh”.

Elle-Marja/Christina varki sov onneáabpan gáávnehte jñ destie ripmie. Díhte veaskoem sualedes táågesne jñ gosse Uppsaleses báateme dle healmam gáárvede, gaptam njáatskele jñ aavosne daan staaren sisnie vaadtsa man bñjre lea nñekedamme. Satne Niklasem gaavna jñ vueptes-te díhte lea eevre stoerre tjæebpies stáaposne ároeminie. Dah guaktah vealesjeægan föörhkedeminie jñ aeredsbeapmoen dle Elle-Marja/Christine gihtjie jis áadtje naakenh biejjieh desnie árrodh, bene Niklasen eejhtegh dam tjarki nyöjhkiægan.

Elle-Marja/Christina skuvlegærjagáetesne vaadtsa vuartesjeminiie jñ dan mænngan satne buakta stjñse tjæalasovvedh nñjteskuvlese gusnie nommem ”Christina Lajler” nuhtjesávva – díhte jis sov eevteben lohkehtæjjan nomme. Voestes leksjovne gymnastihke jñ gaarvoemolsemetjñehtjelisnie satne voelpine sjádda aktene dejnie coovle nñejtine gie tuhtjie Elle-Marja dan stæalehke lea. Gosse skuvleboelhkýröknemem áadtje jñ tjuaa 200 krávnoeh maeksedh dellie viht Niklasem ohtsede sæjhata gihtjedh jis áadtje beetnegh löönedh. Desnie reakedsbiejjielustestimmie jñ Elle-Marja tjuaa joejkedh Niklasen áajvoeh voelpi uvte. Dan deahpadimmien mænngan Niclas áánede jñ jeahta Elle-Marja tjuaa pryövedh beetnegidie sov jñjtse tjñdtjeste löönedh.

Díhte viht gáatan vualka bene desnie aalka tjñdtjine tsællodh gie ij stjñth altese nñejte edtja ”ellies svienske” sjñdtedh. Elle-Marja/Christina dle máerien sisnie vaestede buerebe dam árrodh enn ákte ”bájhka sirkusejuvre” goh dah jeatjah saemieh. Dan mænngan vaaride vaarra aktem sov bovtstjñse sirresne leekede. Biejjien mænngan tjñdtjie satnem gaavna jñ aehtjien báeries silpebeelhtem sutnjan vadta ihke edtja maehdedh skuvlen ávteste maeksedh Uppsalesne.

Daelie báastede daan bæjjan. Elle-Marja/Christina dehtie discotjoe-

Bild: Nordisk Film

Bild: Nordisk Film

jeles hotellebaareste vaadtsije juktie altese sliektem ohtsedidh. Dñhte vaeresne vaadtsa, guatsa jñh goegkerde gosk viht dennie sijjesne gusnie tñdttjem, åabpam jñh kultuvrem gånnahtehti 70 jaepiej juassah.

Saemieh jñh Sveerje

Saemien almetjh leah Sveerjen aalkoealmetjh. Jaahka dah saemieh noerhtene biehkinge Skandinavijisnie gånvnesin joe 9000 jaepiej daan biejjeste, dñhte dam dajvem maam leah nommem Saepmiem åådtjeme. Dah guhkies raeffiesvoetesne jieliejn dovne vijremistie jñh göölemistie mohte gaske-aalterisnie dle dah staath mah bñjre jarkan (mænngan Nöörje, Sveerje, Sævmie jñh Russlaante) eelkin Saepmiem krñebpesjidh, jallh koloniseeredh, juktie eatnemen vierhtieh vaeltedh.

Sveerjen staate skaetieh saemijste krñebpesji jñh gærhkoe dej reli-gijovnem aassjoesti, kristreligijovnem saemide nuvrieji jñh gærhkoe bigki. Gosse almetjh åarjelistie juhtin vigkieh sjñdtin gosse dah edtjin saemiej vijreme- jñh göölemedajvh nuhtjedh jñh tsælloejin saemiej bovt- si bñjre mah dej ãentjide earjohtin. Baelie gaskoe 1700-taaleste dle saemieh jienebh jienebe treegkesovvin jñh svñenskealmetjh vielie laanth vitnin, mij akth maam staate jñh gærhkoe dñarjedin.

Sveerjen staaten systematiske daaresjimmie saemijste jærhkieli joe guhkiem 1900-taalen stjse. Stoeremes biehkie filmeste *Saemien vñrre* lea 1930-taalesne deahpedeminie gæssie sæemies saemien maanah tjoerin sjñere internaateskuvline vaedtsedh, gohtjeme gætieskuvle jallh juhtieskuvle, mah daamhtah lin guhkies geajnoe gæteste. Dejni nåakebe ööhpehtimmie enn sñejhme skuvline jñh dah maanah idtjin åådtjoe sñjjen jñjtsh gñelem soptsestidh jallh tjæledh. Jeenjemsh dejstie maanijste mah daejtie skuvlide veedtsin lij saemien maanah vaerie-dajvijste jñh båtatoesaemiej maanah, dah mah staaten jeehti lin ”dah tjñelke” saemieh. Jiehtedh akte naelie gånvnesi mij ”tjñelkebe” enn dñhte jeatja vielie skaaroo saemien almetjidie beeji jñh dejtie ovmessie dæhkide sårkoeji.

- Filmen aalkovisnie Elle-Marja jñh Njenna tjoerijægan tñdtjeste vulkedh ihke juhtieskuvlem vaedtsedh. Elle-Marja juajka jñh stååkede juktie onneåabpam soelkehtidh. Guktie dijñieh vñehtede dah åabpah domtigan gosse tjoerin stoerre biehkiem jaepeste ammes sijjesne årrodh dej eehtegi bieleden?

- Mannasinie eah dah saemien maanah åådtjoe saemien gñelem nuhtjedh, maam vñehtede? Mannasinie ij leah luhpie juhtieskuvlesne joejkedh? Jñh man gaavhtan eakan Elle-Marja jñh sov åabpa åådtjoe seamma seangkosne åeredh?

Daan biejjien saemieh seamma juridiske reaktah utnieh goh jeatjah almetjh mah Sveerjesne åroeminie bene annje daaresjimmieh, nåake maahtoeh jñh ov-sæjhtoe mah praktikken mietie strukturelle rasisme sjædta. Vuesiehtimmien gaavhtan daamhtah ij mæhtieh maam akth saemiej histovrijen, kultuvren jñh perspektjven bñjre gaavnedh skuvlegærjaj sisvegisnie. Jñh gosse edtja Sveerjen histovrijem vuesiehtidh tv-programmine goh *Historieååtarna* jñh *Tusen år till julafton* dle ij maam akth aalkoealmetji bñjre jallh dan bñjre biehkie jienebelåhkoealmetji jealamadtjeste Saepmien kolonisasjovneste båata.

- Maam dijñieh skuvlesne liereme saemien histovrijen, kultuvren jñh jielemi bñjre? Åådtjoejidh maam akth vielie lieredh gosse filmem *Saemien vñrre* vuartasjin?

- Maam dijñieh leah åådtjeme skuvlesne lieredh dan bñjre guktie Sveerje dæmiedamme sov aalkoealmetjidie? Åådtjoejidh maam akt vielie lieredh daan bñjre gosse filmem *Saemien vñrre* vuartasjidh?

Goevten asken 6.e biejjien dle saemiej heevehtimmiebiejjie. Dellie dam voestes saemien laantedæhkiem heevehte mij lij jaepien 1917 jñh voestes æjkien saemieh tjööngkesovvi gaajhkijste laantijste juktie tsagkesh jñh strategijh digkiedidh. Gellie dejstie gñeh saemien reaktaj åvtteste gæmhpoejin tñuetie jaepieh daan biejjeste nyjsenh lin – jñh nimhtie daelie aaj. Göökte beagkoes artisth jñh aktivisth leah Sofia Jannok jñh Maxida Mårak. Jeatjah lea tjælije Stina Stoor, laavloje jñh båtsoeburrie Jon Henrik Fjällgren jñh filmeregisööre Amanda Kernell, gie lea filmem *Saemien vñrre* regiseereme jñh aaj manusem tjæaleme.

- Guktie kultuvre – vuesiehtimmien gaavhtan musihke, lidteratuvre jñh filme – maahta buerie dñrreg årrodh guktie siebriedahkedæeriesmoeride, dejtie mejtie ovriektesh jñh daaresjimmide vuesiehtidh?

- Ohtsedh vielie bñevnesh aktivisten jñh feministen Elsa-Laula Renbergen bñjre. Satne akte dejstie gie meatan saemiej reaktaj åvtteste gæmhpodh 1900-taalen aalkovisnie. Gie dñhte lij jñh maam dorji?

Bild: Nordisk Film

1930-taalen Sveerje

Saemien virren aalkoe jñ minngiegietjie vuesehte guktie båeries Christina/Elle-Marja lea báastede sov båeries gætiedajvesne jñ dah de-ahpadimmieh lea ”daan biejjien” mearan stöörernes biehkje filmeste lea Sveerjen bñje guktie lij 1930-taalesne. Nimhtie maahta jiehtedh stoorre biehkje filmeste lea dagkeres *flashback*, jallh gaehkje dejpeli tñjese.

- Mannasinie datne vñenht manusetjaelije jñ regissööre Amanda Kernelle lea veeljeme Christinan/Elle-Marjan soptsestimmiem flashback-en tñjrrh vuesiehtidh? Maam daate filmestruktuvre jeahta? Funterdidh guktie mijjeh limh soptsestimmiem guarkeme jis ij dam ellies soptsestimmiem lij nimhtie mieriedamme daانبiejjien-soptsestimmine.

1930-taale gaaje sjñere tñje Europeijen histovrijisnie. Dñhte decenijume lij mij voestes jñ mubpie veartenedáaroef gaskemsh, gæssie álvas gellie almetjñ idtjin barkoe utnieh jñ giefies lin. Sñejhme gosse siebriedahkh dagkeres náake tñjñh utnieh dle nasjonalisme jñ rasisme tjarkebe sjædta: Italijisnie jñ Spanijenisnie fasjisme sijjiem gaavni jñ Tyskelaantesne dah nazizth byjjesfaamoem áadtjoejin jaepien 1933. Stoorrebritannije jñ Frankrijhke stoorre biehkjem utnin dejnie kolonialiseeringinie Afrikijste jñ Västindijenistie.

Jis mohtede, dle maahta jiehtedh Sveerjesne ij lij seamma náake tsiehkje daennie tñjjesne, dovne ekonomiske jñ politiske. Buerie gáaredi dovne moere-, ruevtie-, jñ tekstijleindustrijigujmie jñ laante demokratiske evtiedimmiem utni sosijaale reformi gaavhtan. Politihkerh goh Alva jñ Gunnar Myrdal sijhtin Almetjegætciem (Folkhem) bigkedh mij sijhti jiehtedh akte Sveerje gusnie gaajhkh almetjñ, saht magkerh maadtegistie, seamma reaktah utnin ööhpehtimide, barkose jñ astoeaajkan, buerie healseose jñ buerie árromesijjide. Daelie sñejhme maanadárjoem jñ eejehstbiejjieh daajrohte, daelie stáákedimmiesijjieh jñ buerie leejjemegætieh bigkesovvin mestie buerebe aarkebiejjie jeenjebe almetjidie sjñdti.

Bene jeatja bielie aaj dejnie almetjegætciemideologijine. Dan maadtoe lij almetje-ideale mij jeehti gaajhkh almetjñ edtjin seammalaakan árrodh jñ dñhte jallh dah mah normen álkolen edtjin ”staeries sjñdtedh” jñ jis ij nimhtie dle lin daaresjamme. Mij mesnie dah gie aalkoealmetjístie laanten noerhtene dajvesne idtjin sijjiem utnieh dan normen sjjsnjelen. Saemieh – jallh lapparna guktie dejtie daamhtah gohtji – lin dovne jeahteme jeatja ”naelie” árrodh enn dah ”svienske almetjñ”.

- Guktie dñhte gaahpode rasisme mij saemiej vuestie 1930-taalesne Elle-Marjam jñ dan skuvlevoelpide tsevti? Maam dah demtjeh jallh darjoeh gosse jeatjah almetjñ vesties baakoeh dej gáajkoe gæljoehtieh?

- Maam deahpede dan aejkien gæssie Elle-Marja máarahtávva juktie gie akth satnem ”lappdjävel” gohtje? Bielelen dñhte fysiske bááktjehke bieljeste; maam vñenhtede satne domtoe dan männgan? Satne staeries dáemiedi gosse báasari? Mannasinie sov skuvlevoelph idtjin satnem viehkehth?

- Dñhte saejrie, jallh ”mñerhke”, Elle-Marjan gároe bieljesne ádtoe sjædta mij satnem abpe jieliemisnie dáerede. Gellie aejkje filmesne vñejnebe guktie satne pryövoe ádtoem vöörhkedh voepten duekesne ihkie jeatjah almetjñ eah edtjeh dam vñeptiestidh. Mannasinie dñhte dan vihkeles sutnjan, maam vñenhtede? Magkerh damtemh, ássjaldahkh jñ mojhtesh leah dan ádtose gorredamme?

Jaepien 1922 Staaten instituhte rasbiologijese, SIFR, Uppsalesne tseegkesovvi. Dan vuemsie lij dotkedh jñ ööhpehtidh dan bñje mij gohtjesovvi rasbiologije jñ eeremes ”sjñere ássjaldahke sveerjen almetji gaavhtan” guktie gáankanjoelkedassi sisnie tjáadtjoeji. Dñhte dorjemasse váaroem utni teorijijste 1840-taaleste mah jeehtin maahta almetjñ ovmessie biologijske naelide juakasovvedh jearohke vuesiehtimmiem gaavhtan áejjien stvaradahkeste, njaltjan klaerijste jñ man guhkies njuenieh. Saemien almetjñ lij dáehkie goh máedtie sáarhts gñehtjedimmiej tñjrrh lij goerehtallemie SIFR’n nuelesne jñ sáemies dotkijñ moenin saemieh lin vñelelen daltesisnie sveerjen almetjístie.

- Dah guessieh gñeh Elle-Marjan skuvlese báetieh leah Staaten instituhteste mij rasbiologijese. Magkerh ovmaahtoe vuesiehtieh gosse dejtie maanide gutnieh gñeh skuvlen álkolen tjáadtjoejñ dej tjæbpies vaarjoef gáárveldahkesne jñ voeptide barkedamme? Mannasinie dñhte nyjsene sæjhta sjñere dejtie göökte nñejtide guvviedidh gñeh gñeth gñetine tjáadtjoejægan? Guktie Elle-Marjan jñ Njennan ááredájjah váájnoeh gosse dejtie guvvede?

- Buarastehtemeceremonijen mænngan dah maanah leah gñehtjedamme jñ guvviedamme. Mij kráahpebiehkide leah gñehtjedamme jñ mielestamme? Guktie vñenhtede Elle-Marja dam gñehtjedimmiem dáá-jrehte? Maam dan lohkehtájja sæjhta jiehtedh gosse meala Elle-Marja edtja ”buerie dáemiedidh dej jeatjaj ávtelen”? Guktie Elle-Marja guvviedimmeste seahkere jñ mannasinie vñenhtede dah mah filmem dorjeme lea veeljeme tjoejem guvvietjoevkijste dan tjarki vuesiehtidh guktie govloe goh dah smeallede?

Daan biejjien dotkemeveartanisnie konsensuse mij jeahta ij dagkerh biologijske almetjenaelieh gäävnesh jñh dñhte ”dotkeme” mij vuesiehtimmiem lij rasbiologijske instituhtesne Uppsalesne dagkeres pseudo-dotkeme lij, mij sæjhta jiehtedh ”löösseme”dotkeme. Gosse mijjieh daan biejjien soptsestieh ”naelien” bñjre jñh ahte naakene lea ”naeliedamme” dle mñelebe ”naelie” lea akte sosijaale konstruksjovne, mij sæjhta jiehtedh maahta vñenhtedh almetjh ovnessie vuekieh utnieh jñh dan gaavhtan, jñh aaj dej plñeri gaavhtan, jeatjahlaakan däämiedidh dej vuestie.

- Magkerh aevhkie meehti jienebelåhkoesiebriedahkese båtedh jis almetjh juakasovvin ”sveerjen” jñh ”saemien” naelide? Magkerh daaresjimmiem meehti vöörhkedh dej sjñeki duekesne mij jeehtin saemieh lij sjñere naelie?

- Dñhte lohkehtæjja juhtijeskuvlesne ij sijhtieh tjaatsegem tjaeledh maam Elle-Marja daarpesje juktie maehdedh ööhpehtimmiem jåarhkedh. Mannasinie jeahta saemiej aajlah eah leah sjñehteles ööhpehtæmman jalhts daajra Elle-Marja dan væjkele lea? Jñh maam meala gosse jeahta saemieh tjuerieh noerhtene baetsedh jis eah edtjh gaarvanidh?

- Elle-Marja lij aerebe prñhtjegem lohkehtæjjan luvnie jovkeme jñh tñjhtesegærjam åådtjeme jñh vñenhti kaanne lohkehtæjja, jis naaken, edtji satnem eevtjedh vielie lohkedh. Guktie damta gosse lohkehtæjja ij dam sijhth – maam domtoe jñh maam dorje?

Maadtojne gårreldahkesne, ålkolen tjåadtjodh, gaskelen jñeledh

Elle-Marja/Christina noere nñepte gie åådtje Sveerjen daaresjimmiem saemide jñjtse dääjrehtidh ovnessie vuekiejugumie. Skuvlen lihke gaertie man baernieh satnem pleekieh, Niklasen eejhtegh jñh voelph satnem neerrehtieh, tjuara nomaadeskuvlem vaedtsedh jñh vesties fysiske gñehtjedimmiem dääjrehtidh. Dñhte Sveerjesne årroeminie mohte ij leah svñenske, satne saemien mohte ij sijhth saemiej vuekiej mietie jñeledh. Tjuara sveerjen gñelem soptsestidh mohte ij åådtjoeh sveerjen skuvlem vaedtsedh, satne lea stilleme joejkedh guesside lustestimmesne bene nåakelaakan domtoe gosse dam dorje. Gosse båeries sjñdteme dle jeatja hotelleguessiejugumie soptestalleminie mah vesties laakan jiehtieh saemiej bñjre mohte ij satne dan bñjre digkedh jalhts jñjtse lea dan saemien kultuvresne byjjenamme.

- Jason ”Timbuktu” Diakité altese gærjesne En droppe midnatt tjaala satne iktesth domteme lea gaskelen tjåadtjome abpe dan byjjenimmiem doekoe, mij sæjhta jiehtedh satne domteme lea göökte kultuvri gaskemh tjåadtjeme.

Guktie maehtebe termem gaskelen tjåadtjodh nuhtjedh juktie Elle-Marja/Christina tsiehkiem guarkedh?

- Gosse Elle-Marja/Christina nñjeteskuvlem Uppsalesne aalka dle jeahta sov nomme lea ”Christina Lajler” jñh Niklasen eejtegidie jeahta satne Smålaanteste båata, seamma goh dñhte lohkehtæjja nomaadeskuvlesne. Mannasinie vñenhtede Elle-Marja veeljie seamma nommem jñh maadtoem nuhtjedh goh sov lohkehtæjja? Mij lohkehtæjjan luvnie maam Elle-Marja sæjhta utnedh?

Gosse Elle-Marja/Christina faahketje Niklasen reakedsbiejjielustesimmiem tjaanga dle noere nyjsene desnie gie stoerre ðedtjem vuesehte sutnjan jñh sæjhta edtja dejtje guesside joejkedh.

- Nyjsene soptseste satne antropologijem låhka jñh edtja fältbarkoem Lapplandesne darjodh. Mij lea antropologije jñh mij fältbarkoe sæjhta jiehtedh?

- Ij naaken dennie reakedsbiejjiebuertien bñjre daejrieh mij ”joejkedh” lea. Naaken veanhta dñhte seamma goh ”joddla” jñh jeatja jis veanhta saemieh juejkieh juktie bovtside gñhtjodh. Mij lea vuelie? Ohtsedh bñevnesh jñh goltelidh, vuesiehtimmiem gaavhtan maahta vuelieh goltelidh mejtie Sofia Jannok, Maxida Mårak jñh Jon Henrik Fjällgren dorjeme.

- Elle-Marja/Christina lij stilleme ”reakedsbiejjievueliem” joejkedh Niklasen gåajkoe. Mannasinie vñenhtede satne dam dorje? Voestegh ij dam sijhth, mannasinie? Guktie domtoe gosse dam dorjeme?

Gosse Elle-Marja/Christina gåatan vualka juktie beetnegh öörnedh skuvleboelhkeåasese dle digkiedimmiem tjñdtjine sjædta. Satne sæjhta tjñdtjebe edtja aehtjeben båeries silpebeelhtem sutnjan vedtedh, mohte ij amma tjñdtjie dam sijhth.

- Ohtsedh bñevnesh silpen råallen bñjre saemien kultuvresne.

- Mannasinie tjñdtjie voestesgietjeste ij sijhth silpebeelhtem Elle-Marjesne vedtedh guktie maahta ööhpehtimmiem åvteste maeksedh? Mannasinie ij sijhth Elle-Marja edtja ”ellies svñenske” sjñdtedh?

- Elle-Marja/Christine jeahta ij sijhth ”naan bæjhka sirkusejuvrem” årrodh. Maam sæjhta dejnie jiehtedh? Mej vuekiej mietie svñenskh saemide däämiedieh guktie dah lin maehteme sirkusejuvrh årrodh?

Bild: Nordisk Film

Äelkie-sjuerjie jñh stujmie

Dan gellie filmh äelkie sjuerjie bñjre gäävnesh ij gääredh dejtje ry-öknedh gænnah. Gellieh heartoehtæjjah mah dääroeh byjjesfaamoej jñh daaresjimmiej vuestie jñh minngemosth, jalhts idtji maehtieh dam vñehtedh, dah gæmhpoem bahhasvoetese vitnieh. *Star Wars* akte dagkeres filme. *Sagan om Ringen*, *Hunger Games* jñh *Bröderna Lejonhjärta* jeatja seammalaakan filmh. *Saemien vñrre* aaj filme gusnie akte dæhkie (svñenskh) jeatja dæhkiem (saemieh) daaresje jñh gusnie filmen æjevie-almetje stujmede.

Mohte filmesne *Saemien vñrre* – seamma goh jieliemisnie! – ij leah dan aelhie akte aajne almetje/æelkie-sjuerjie maahta sov buerie jñh mavvas darjomigujmie dejtje viesjies/buerie almetjñh gaajodh bahhasvoeteste.

- Gñese/giejtie Elle-Marja jis stujmede?
- Elle-Marja æelkie-sjuerjie? Jis dam vñehtede, mannasinie?
- Filmh jñh lidteratuvren sisnie prävñka muvhtene ”ov-æelkiesjuerjiej” bñjre soptsestidh. Mij dñhte jis? Elle-Marja/Christina ”ov-æelkiesjuerjie”?

Elle-Marja/Christina jñh dan onneåabpa Njenna gaaje mædtesaarhts strategijñh veelijægan juktie dejnie dej ”gaskelen”voetine gñehtelidh, mij sæjhta jiehtedh dah leah saemieh mah sveerjesne åroeminie. Elle-Marja/Christina sov saemien aerpiem heajhta, nommem molse, åarjese jåhta jñh ij stjtht gñelem jñh kultuvrem maanabealeste damtedh. Njenna gætiedajvesne baatsa, saemien almetjinie provre jñh fuelhkien aerpien bæetijen biejjide guadta. Ibie maehtieh jiehtedh akte åabpa staeries dorje jñh nubpie bääjhtode, mohte maektebe dej veeljemi bñjre funterdidh jñh mejtie dejstie bæetiejin.

- Funterdidh baakoen ”mavvas” bñjre. Mij dñhte jis? Elle-Marja mavvas gie dam saemien jielemem heajhta juktie voejhkelidh biehkien sjñdtedh sveerjen kultuvreste? Gæssie tuhtjede satne mavvas lea? Njenna mavvas gie veeljie saemiej luvnie baetsedh jalhts dah leah jienebelåhkoesiebriedahkeste daaresjamme? Gæssie tuhtjede satne mavvas lea? Jallh gåabpatjahkh mavvas lægan?
- Ussjedh jis Njenna æjeviealmetje orreme *Saemien vñrresne*; ahte filme edtji sov jielemem soptsestidh jñh deahpadimmede dan perspektijveste vuesiehtidh. Guktie satne nomaadeskuvlem jñh åabpan vualkemem dääjrehte? Guktie sov jieleme sjædta skuvlen mænngan goskh sealede? Ussjedh/tjælieh/guvvedh!

• Deahpadimmieh filmesne gäävnesieh gæssie Elle-Marja/Christina sov saemien aerpiem neajhkoe ihkie sæjhta almetjñh edtjiej vñehtedh svñenske lea jñh satnem almetjinie krööhkestidh. Gæssie satne dam dorje jñh mannasinie juste dejnie deahpadimmine? Pryövñh mujhtedh jñh sov darjomh buerkiestidh!

• Gosse filme nåhkeminie dle Elle-Marja/Christina onneåabpese åå-nede jñh dan mænngan sov bæeries saemiesijtem ohtsede. Mannasinie vñehtede satne sæjhta åabpese åånedidh? Maam akth jieliemisnie lij stjhteme jeatjahlaakan darjodh, vñehtede?

• Funterdidie maam deahpede dan mænngan Elle-Marja/Christina lea stjtem vaeresne gaavne. Maahta sov stjtime määhtadidh jñh sliekten aktanidh? Guktie sov minngemes tñjje jieliemisnie sjædta?

Saepmie jñh filmehistovrijen

Saemien vñrre dñhte voestes guhkiesfilme man dijaloge lea åarjelsaemien gñelesne. Voestes guhkiesfilme man dijaloge lij noerhtesaemien gñelesne lij actiondraama man nomme Vågvisaren mij jaepien 1987 bööti. Saemien filme – dñhte sæjhta jiehtedh filmh saemien gñelesne mejtie leah almetjiistie dorjesovveme giej leah saemien maadtege –amma orre fenomene. Amanda Kernell gie maanusem dorjeme jñh filmem *Saemien vñrre* redigeereme meala vihkeles saemieh åadtjoeh jñtsh histovrijem soptsestidh: ”Jeatja histovrij, jeatja gñele, soptsestimieh jñh perspektijvñh gäävnesieh mah daamhtah leah sveerjen, nöörjen jallh sævmien filmesne vuesiehtamme jñh mah lea vihkeles mijjide gñeh gñelh, laanth, byjjesfaamoem jñh jienebh biesteme jñh dælie maektebe åadtjodh jihtsedh histovrijem jñh jielemh tjæledh jñh tjñelkedidh”

Prävñka jiehtedh soptsestimmie maahta ”sjisjnjenperspektijveste” (dah gñeh soptsestieh lin desnie jñh dääjrehtieh dam maam deahpadi) jallh ”ålkoelistieperspektijve” (almetjñh gñeh eah leah deahpadimmien gærredihkie dan bñjre soptsestieh) årrodh. Amanda Kernellen histovrijem lea sjisjnjielistie soptsestamme ihke sov lea saemien maadtoe jñh *Saemien vñrren* väärome leah sov sliekten histovrijistie skraejreme.

- Mij lea buerie jñh mij nåake dejnie sjisjnjenperspektijvine? Mij buerie jñh mij nåake ålkoelistieperspektijvine?
- Mannasinie vihkeles ahte dæhkieh – jalhts saemieh 1930 taalese jallh noerh 2010 taalesne – jñtsh åadtjoeh dej dääjrehtimmiej, damtemi jñh ussjedimmiej bñjre soptsestidh?

Bild: Nordisk Film

- Magkeres dajvine siebriedahkese tuhtjede noeri perspektijvh faatoes? Ussjedh ekonomijen, politihken, medijan, statistihken, kultuvren j.v. bijre.

Saemien filme naa orre bene saemieh leah motijvine sveerjen filmesne guhkiem orreme. Voestes filme Saepmien bijre joe jaepien 1906 bööti jñh lij áenehks dokumentärefilme man nomme Bland samer. Dan mænngan gellie filmh báateme, dovne dokumentäärh jñh spēlefilme, mah aarkebiejjide jñh heamturidie Saepmesne vuesiehtieh. Dñhte mij seamma gaajhki dejgumie dah leah álkoelistieperspektijvine dorjesovveme: saemien kultuvren, vuekieh jñh jielemh leah vuasahtalleme goh mij akt ammes.

Daamhtah dñhte ammes ”positijve” lea: gieltege, exotiske, mij akth man bijre almetjh sijhtieh daejredh. Seamma goh mijjieh libie eevtjeme sirkusjuvrde rávnasjidh edtjebe aaj rávnasjidh gæssie saemieh áádtjestieh jallh dej ovmessie vuekiej gaavhtan jaepieboelhki bijre. Filmi ássjaldahkh lea nimhtie dorjeme Mijjieh, vuortasjæjjah, mah jienebelåhkoesiebriedahkeste, Dejtie, filmeobjektide, vuortasjibie mah unnebelåhkoesiebriedahkeste. Mijjieh (sviensk) dñhte norme, ”dah sñejhme” – mearan Dah (saemieh) normen álkolen, dah ”ov-sñejhme”.

- Vuortasjidie dejtie áenehksfilmide mah Saepmien bijre (áesehts jñh laakem dáeriedieh) webbesijjesne filmarkivet.se. Guktie leah saemieh vuasahtalleme? Vuasahtalleme positijve, negativie jallh neutraale? Maam vñenhtede dah saemieh gñeh dej filmi meatan edtjin tuhtjedh dej soptsestimmiej bijre?

- Guktie vñenhtede dejtie filmide lin orreme jis saemie jñjtse dejtie dorjeme?

- Funterdidh guktie filme dijjen skuvleklassen bijre edtji sjñdtedh jearohke gie manusem tjaala, mij regisöörde, gie kaameran duekesne, gie filmem bietskede jñh tjoejem jñh soptsestimmiegielemöörnie. Magkeres filme lij sjñdteme jis dijjen lohkehtæjja dam dorji? Magkeres filme viht jis abpe klaasse dam dorji? Jñh guktie jis maanadåehkie nueliedaltesisnie dam dorji?

Filme

Vägvisaren/Ofelas (Nils Gaup, 1987).

Kautokeino – upproret (Nils Gaup, 2008).

Seven Sámi Stories (Elle Márjá Eira m fl, 2014).

Gærjah

Tio över ett maam Ann-Helén Laestadius tjaaleme.

Middagsmörker jñh Gryningsstjärna, voestes biehkieh fantasyraajrosne mij Áilin bijre gie Skåneste Noerhtebatan jñh orre aatide learoe sov saemien aerpien bijre.

TV-programmh

Sápmi Sisters (SVT, 2015).

Zapp Me (UR, 2005).

Webbe

SO-tjñehtjele lea bievnesh Saepmien bijre dorjeme mejtie lohkehtæjjide sjñhtesjamme:

<http://www.so-rummet.se/kategorier/historia/historiska-teman/ursprungsfolk-och-minoriteter/samernas-historia>

Sápmi lea jñjnñh bievnesh saemien kultuvren, politihken, histovrijen bijre j.v:

<http://www.samer.se>

Saemiaaadijove jñh *SVT Saepmie* daaletje saarnoeh Saepmien bijre faaledieh:

<http://sverigesradio.se/sameradion>

Maxida Mårak: <http://www.maxida.se>

Sofia Jannok: <http://sofiajannok.com>

International Sámi Film Institute: <http://www.isfi.no/eng/>

Filmebñhkedimmie maam Malena Janson dorjeme 2017